

FELSEFE DÜNYASI

2012/1 Sayı: 55 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Ahmet İNAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Prof. Dr. Celal TÜRER
Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR
Yard. Doç. Dr. Şamil ÖÇAL
Dr. Necmettin PEHLİVAN

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

PK 21 Yenişehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

Fiyatı: ₺ 20 (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

İLK VE ORTAÖĞRETİMDE FELSEFE EĞİTİMİ*

Durmuş GÜNAY**

Son yıllarda bazı ülkelerde, UNESCO'nun da destekleriyle, çocuklara ilköğretim ve hatta öncesindeki çağlarında felsefe yapmanın öğretilmesi yönünde kimi çalışmalar yapılmaktadır. Bu konuda Avusturalya, Yeni Zelanda, Filipinler ve G. Kore Cumhuriyeti gibi ülkeler tecrübe sahibidir.¹ Diğer bazı ülkeler de bu konuda çeşitli yaklaşımları denemektedirler. Bu tür çalışmalar okullarda standart olmaktan ziyade, bazı okullarda uygulanan bir yeniliktir. Burada bir ayrıma gitmemiz gerektiği kanısındayım. Çocuklara felsefe yapmayı öğretelim derken bazı ülkeler, varlık ve varoluş gibi kimi felsefi temaları açıktan işlemeyi tercih ederken; kimi ülkeler, öğrencinin entelektüel merakını okşamak için öğretmen ile öğrenci arasındaki ilişkiyi yeniden kurguluyorlar veyahut genel olarak eğitime yaklaşım tarzlarını ve öğrenciden beklenenleri yeniden tanımlıyorlar.

Ben bu genel girişten sonra bize dair ve yapılması gerekenlere dair birkaç husus üzerinde durmak istiyorum. Çocuklara felsefe öğretmekten ne anlıyoruz?

Şayet çocuklara bir takım felsefi bakış açıları kazandıralım derken, çocuklara felsefe dersi koyalım veya yakın bir derste doğrudan felsefe başlığı altında tarihinden bir takım alıntılar öğretelim diyorsak, bu yaklaşım zaten bilgi aktarımı üzerine kurulu olarak eğitim yaklaşımının entelektüel kurulumunu hiçbir şekilde değiştirmez. Bir başka ifadeyle, çocuk, şimdiye kadar nasıl ki Türkiye'nin başkentini okulda öğreniyorsa Aristo diye bir kişinin de yaşadığını aynı şekilde öğrenecektir. Özetle öğrencinin malumatı artmış olacaktır. Oysa çocuk, ne bilgiye yaklaşım tarzını değiştirecek ne de ciddi anlamda bir entelektüel beceri kazanmış olacaktır.

Şayet felsefe öğretmekten kastımız, bir ders müfredatını aktarmaktan ziyade, genel olarak çocuklara sorgulama, çözümlenme ve anlama gibi bir takım yaklaşım tarzları kazandıralım ise, bunun oldukça zor ve bir o kadar da anlamlı ve önemli olduğunu düşünüyorum. Buna göre, çocuklar sadece felsefe konuların-

* Bu metin 29 Eylül 2011 tarihinde Türkiye Felsefe Kurumu UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Felsefe İhtisas Komitesi ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Başkent Öğretmenevi, Ankara'da düzenlenen çalıştayda sunulmuştur.

** Prof. Dr., YÖK Yürütme Kurulu Üyesi

1 <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001852/185217e.pdf>

da değil, bütün her şeyi öğrenirken felsefi bir derinlik kendilerine eşlik etmelidir. Örneğin, bir matematik dersini öğrenen öğrenci, matematiksel kavramların nasıl, ne için ortaya çıktığını, bu kavramların ne tür somut ihtiyaçlara cevap verdiği gibi sorularla da tanışmalıdır. Dolayısıyla okullarda öğretilen matematik, formel matematiğin aktarımından ziyade, az da olsa matematik tarihi ile matematik felsefesini de içermelidir. Benzer şekilde, bilim eğitimi, bilim felsefesi ve bilim tarihini de kapsamalıdır. Bilim eğitiminin bu şekilde verilmesi, öğrencinin bilgiye yaklaşım tarzını değiştirmelidir. Bilimsel ve beşeri bilgi, bizden bağımsız birilerinin kanonik hale getirdiği ve hiçbir şekilde değiştiremeyeceğimiz metafizik bir şey değil, aksine tarih içerisinde bir takım insanların emeklerinin ürünü olarak ortaya çıkan bir birikimdir ve tadilata açıktır.

Önerdiğim bu yaklaşım, çocuklara ilköğretim çağlarında veya daha erken yaşlarda, açıkça felsefe konuları öğretmekten ziyade, bütün derslerin müfredatına felsefi bir zenginliğin katılmasını gerektiriyor. Dolayısıyla temel mesele, her okula bir felsefe öğretmeni istihdam etmekle içinden çıkılacak bir mesele değil, bütün öğretmenlerin felsefi bir eğitime de sahip olmalarını gerektiriyor. Üzülerek söylemeliyiz ki öğretmenler üniversite yıllarında ne eğitim felsefesi ne de bilim felsefesi konularıyla ciddi anlamda haşır neşir olmaktadır. Dolayısıyla benim önerim, felsefenin bir ders olarak ilköğretim çağlarına konulmasından ziyade, öncelikle ve özellikle yükseköğretime konulması ve felsefi bir tutum geliştiren öğretmenlerin her ne öğretirse öğretsin bu tavırlarını öğrencilerine kazandırma- larıdır. Öğretmenlerin geliştirecekleri felsefi tutumdan kastım, öğretmenlerin bilgiyi ve eğitimi geçmişte kalan ölü bilgilerin aktarılması olarak görmemeleri, bunun yerine, bilgiyi ve bilimi canlı bir araştırma alanı olarak görmeleridir. Buna göre, her şeyden önce, çocuklarımızın daha çok sorgulayıcı olmalarını istiyorsak, öğretmenlerin bilimsel ve felsefi zihniyetlerinde bir değişiklik elzemdir diye düşünüyorum.

Öğrencilerimize felsefi bir tutum kazandırılmalıdır. Felsefi tutumdan kastettiğimiz, bütüncül, sistematik, tutarlı, rasyonel ve objektif düşünme tarzı kazandırılmasıdır. Belirli bir felsefi görüşün veya bir izmin güdümünde bir eğitim tarzı değil, bütün dersler genel bir felsefi yaklaşım içine gömülü olmalıdır. 19. Yüzyılın ikinci yarısı ile yirminci yüzyılın başında revaçta olan ve baştan beri bugünkü eğitim sistemimiz üzerinde etkili olan pozitivism, darlaştırıcı, kısırlaştırıcı ve hatta felsefi tutumdan uzaklaştırıcı bir etki yapmıştır. 1930'larda doğrulamacı ve deneyci-tümevarımcı görüşün dayandığı tümevarım, Karl Popper (1902-1994) tarafından bütünüyle çürütülmesine rağmen ülkemizde sanki hiçbir şey olmamış gibi karşılayanlar olmuştur. İnsanlığın, birikimlerini teolojik ve metafizik aşamalar diyerek gözardı eden ve felsefeyi olgularla sınırlayan *pozitivism* ile felsefeyi

dil ve kavram analizine indirgeyen *mantıkçı pozitivizm*, derinliksiz ve dar bir yaklaşıma yol açmaktadır.

Felsefi tutumun, bütüncül, sistematik, tutarlı ve kendi üzerine kıvrılarak kendini de kritik edebilen bir zihni yapı kazandırmasının önemi inkar edilemez. Felsefi bir kazanım olmadan, dile de tam olarak nüfuz edemeyiz. *Platon*'un (MÖ 427-347) *idea*, *Aritoteles*'in (MÖ 384-322) *Form* kavramlarını anlamadan, *töz* (cevher, substance, ousia) ya da *öz* (essence, idea, form) kavramlarına nüfuz edemeyiz. “Dışdünyada varolan”, “dilde varolan” ve “düşünmede varolan” kavramlarını anlamadan, kurum-kuruluş; müessese-tesis; düşünme-düşünce; terim-kavram; önerme-yargı gibi terimlerin anlamlarını açıklığa ve seçikliğe kavuşturamayız.

Felsefe eğitimi, kişilere, şeylere çok farklı yönlerden bakılabileceğini göstermesi dolayısıyla, başkalarının yaklaşımlarına hoşgörü ile bakmayı ve verimli tartışmayı öğretecektir. Eğitim sistemimizin en önemli sorunlarından olan ilgi, merak ve motivasyon sorununun çözümüne katkı yapacaktır.

Günümüzde, sorgulamaya, eleştiriye çokça vurgu yapılmaktadır. Bu durum, ele aldığı konulara eleştirel ve sorgulayıcı bakmak yerine kendi dışındakileri sorgulayan ve yargılayan ancak kendini otokritik yap(a)mayan bir tutuma yol açmaktadır. Burada anlamayı öne çıkarmalıyız. *Heidegger*'in (1889-1976) ifadesiyle: Modern insan, felsefesinde, biliminde ve etkinliğinin her yönünde, soyutlayıcı, hesaplayıcı ve her şeyi hakimiyeti altına alıcı çılgın tavrıyla, bizzat bu tavrın kendisinin kurduğu bir tuzak içerisindedir ve sahici düşünmeden uzaklaşmış durumdadır. Sahici düşünme, bir soyutlama ve açıklama etkinliği değil, bitimsiz bir anlama etkinliğidir.”

19. yüzyılın sonuna kadar bütün bilimler, felsefenin altında idi. Fiziğin adı, Doğa Felsefesi idi. *Newton*'un (1642-1727) 1687'de yayımladığı, fiziğin temel yasalarını va'z ettiği kitabının adı: “*Principia: Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri*” idi. Modern zamanlarda, bilimler bağımsızlığını ilan ederek felsefeden ayrıldılar. Bilimler varlığın belirli bir parçasını kendine özgü yöntemle ele almaktadırlar. Ancak tarihte eğitime ve varlığa daha bütüncül bakılıyordu. Bilim adamları veya filozoflar çok sayıda bilim alanında yetişiyorlardı. Mesela *Kopernik* (1473-1543): Polonyalı din adamı, devlet adamı, araştırmacı, hukukçu, sanatkar, şair, hekim, iktisatçı, matematikçi, astronom. Bilindiği üzere *Kopernik*, astronomide, yer merkezli evren sistemi yerine, güneş merkezli sistemi ortaya koyarak bilimde, ve evren tasavvurunda devrim yapmıştır.

Benzer şekilde, Muallim-i Sani (insanlığın ikinci öğretmeni) olarak bilinen *Farabi* (875-950), Felsefe, musiki, astronomi, ve diğer bir çok bilim alanlarında eserler vermiştir. Bu örnekler çoğaltılabilir. Buradan varmak istediğim şudur:

Günümüzde, sanki derinleşmek için, dar bir alanda ilerlemek gerekir gibi bir ön tasavvur söz konusudur. Oysa, derinleşmek veya “derin eşmek” için, örneğin derin bir kuyu eşmek için genişlemek de gerekir. Felsefi tutum, yani genelde varlığın bütüncül bilgisi derinleşmeye engel değil, derinleşmenin gereğidir.

Burada, sonuç olarak, konumuz olan felsefe eğitiminde, eğitim felsefesini ve pedagojisini de gözönünde bulundurmak gerekir. Nasıl ilköğretimde diferansiyel denklemler öğretilemezse, felsefe eğitimini, çocuğun soyut kavramları anlayabileceği, soyut düşünebileceği yaşa geldiği ve belirli bir bilgi alt yapısına sahip olacağı dönemden itibaren vermek gerekir.

Platon’un *Bölünmüş Çizgi Analojisi*nde, varlık felsefesi (*ontoloji*) alanı ile bilgi felsefesi (*epistemoloji*) alanı bir tablo halinde gösterilmiştir. Bu tabloda, sol sütunda bilgi alanı (*epistemoloji*) sağ sütunda varlık alanı (*ontoloji*) bulunmaktadır. Bu sütunlar önce yatay bir çizgi ile ikiye ayrılmıştır. Yatay çizginin altındaki bölge *algılanabilir dünya* ve üstteki bölge *kavranabilir dünya*. Platon algılanabilir dünyanın bilgisine “*doxa*” ve kavranabilir dünyanın bilgisine “*episteme*” adını vermiştir. Algılanabilir ve kavranabilir dünya da kendi içinde yatay bir çizgi ile ikiye bölünmüştür. Böylece iki sütunlu ve dört satırlı bir tablo elde edilmiştir. Sonuçta dört ayrı varlık alanı ile dört ayrı bilgi türü vardır.

Felsefi kavramlar, *Platon’un Bölünmüş Çizgi Analojisi*nde, kavranabilir dünyada, bilimsel kavramların üzerindeki bölgede, en üst bölgede, saf akıl-zihin (seziş, kavrayış) ile kavranabilir formlar bölgesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla felsefi kavramlar ve felsefi düşünme bilimsel kavramların ve algılanabilir dünyanın bilgi birikimleri üzerine inşa edilebilir.

Çalışmaya tekrar başarılar dilerim. Saygılar sunarım.